

Ii go mu mánná hállagoađe fargga?

Ale vuordde ja geahča!

Diehtujuohkingihpa váhnemiidda ja fuolaheddjiide.

Giellaovddideapmi lea okta dain deháleamos dáhpáhusain máná eallimis. Giella addá midjiide identitehta, searvevuoda eará olbmuiguin ja gullevašvuoda servodahkii gos mii eallit.

Mii ovdanbuktit iežamet mángga láhkai. Eanaš olbmot geat gullet, geavahit hállangiela ja rumašgiela. Hállangiella leat dat sánit mat bohtet njálmmis, ja rumašgiella sáhttet leat lihkastagat, geahčastagat ja cuoigun.

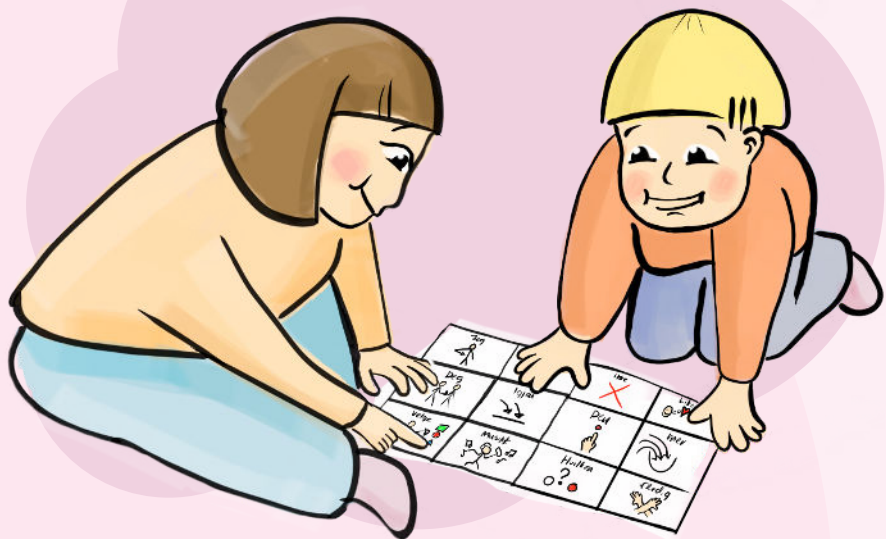
Dábálaš giellaovddideapmi

Máná giellaovddideapmi álgá riegádeamis go ovttasdoaibmá lagaš fuollaolbmuiguin. Go mii galgat válddahit máná giellaovddideami, de lea dehálaš earuhit giellaáddejumi ja giellabuvttadeami. Giellaáddejumiin oaivvilduvvo dat maid mánná ádde go mii hállat suinna, ja giellabuvttadeapmi leat sánit maid mánná ieš geavaha. Dát guokte beali váikkuheaba nubbi nubbái.

Mánná ovdánahtta iežas gielalaš ádejumi ovdal go dadjá iežas vuosttaš sániid, ja dábálaččat máhttet mánát olu eanet sániid go maid máhttet dadjat. Ovdamearkka dihtii máhtta ovttajahkásaš dadjat moadde sáni nugo eadni, vov-vov, muhto ádde olu eanet sániid. Go mánná lea gaskal ovttá ja guokte jagi, de oahppá son iežas vuosttaš 50 sáni. Lea stuorra erohus guovttejahkásaččain, muhtumat leat ollen guhkás giellaovddideamis ja máhttet geavahit mánga čuođi sáni, earát ges 10–20 sáni, muhto leat ollen guhkkeli motorihkalaččat. Go mánná lea oahppan su. 40–60 sáni, de bidjagoahtá daid oanehis cealkkan nugo «Spábba láhpon». Seammás oahppá hirbmat olu sániid. Guovtte- ja golmmajahkásaš nanneba sátneriggodaga ja geavahišgoahtiba iešguđet sátneluohkáid, ja jietnadeapmi šaddá čielgaseappot. Go mánná lea su. golmmajahkásaš, de guhkkot cealkagat, sii sojahit sániid ja máhttet jearahit ja hállat ideaid, jurdagiid ja dovdduid birra. Sihke sátneriggodat, grammatihkka, cealkkahuksen ja jietnadeapmi dađistaga buorrána go mánná lahkonišgoahtá njeallje jagi, ja mánáin lea dál dat maid mii gohčodat buorre árgabeaigiella.

Fuolastuvat go iežat máná dihtii?

Muhtun eamisivat dagahit ahte mánna manjit hállagoahtá, muhtumat eai hála čielgasit, ja muhtun mánát ges eai oaččo doaibmi hállangiela. Dát guoská mánáide geain leat mánnga iešguðetlágan diagnosa. Maiddái mánát geain ii leat diagnosa dihtosis, sáhttet rahčat hállangielain. Mánát, nuorat ja ollesolbmot sáhttet dávdá dahje lihkohisvuoða geažil massit hállandáiddu.

Vaikko mánna ii máhte hállat, de dat ii mearkkaš ahte ii ádde giela. Mánna almmatge oažžu ođđa áddejumi go geavaha sániid. Mánát, geat rahčat hállangielain, dárbbasit danne lassi veahki ja doarjaga árrat.

Jus don dieđát ahte mánas sáhttet šaddat hástalusat hállangielain, de lea dehálaš, nu árrat go vejolaš, addit sutnje eanet vejolašvuoðaid mo ovdanbuktii iežas. Olu mánáide lea veahkkegiella ávkkálaš riegeamei rájes jo. Geavat mearkkaid nugo borrat, liikot, čáppat, čizži. Dát gohčoduvvojit «Babygiellan».

Mánáin geain ii leat diagnosa dihtosis, sáhttet maiddái leat hástalusat hállangielain. Hálaš mánáidgárddiin dahje dearvvašvuoðastašuvnnain jus fuolastuvat iežat máná giellaovddideami dihtii. Jus mánna lea 20–24-mánnosaš, ii ge vel leat dadjan ovttaga sáni dahje sus leat unnán sánit, de lea áigi bivdit veahki.

Muhtumat sáhttet oažžut buori veahki hállangiellii logopedas, earát ges dárbbasit sihke logopeda ja doarjaga ovdanbuktii iežaset eará láhkai.

Molssaevttolaš ja lassi gulahallanvuogit (MLG)

Mánát háliidit hállat olu áššiid birra, maiddáí áššiid birra maid mii ollesolbmot eat leat smiehttan. Sáhtta leat juoga mii sin mielas lea somá, issoras dahje ártet. Juoga maid oidnet, juoga mii dáhpáhuvai ikte, dahje juoga maid leat vásihan mánáidgárddis. Vai sáhttet gaskkustit dán, de fertejit mánát geain ii leat hállangiella, oažžut eará vejolašvuodaid. Gulahallat eará láhkai go hállangelain gohčoduvvo Molssaevttolaš ja lassi gulahallanvuogit (MLG).

MLG lea buot mii veahkeha olbmo gulahallat beaktilit, go árbevirolaš gulahallanvuogit eai leat doarvái.

Riikkaidgaskasaš dutkama vuodul navdojuvvo ahte su. 1 % álbmogis lea dárbu MLG:i Dat mearkkaša ahte riegáduvvojit gaskal 500 ja 600 máná jahkásaččat Norggas geat dárbbasit MLG.

Gulahallanvuohki

Olu mánát sáhttet oahppat geavahit eará gulahallanvugiid. Gulahallanvuogit mat sáhttet doarjut dahje buhttet hállama, leat ovdamearkka dihtii mearkagiella, govat, gráfalaš symbolat dahje konkrehtat.

Ovdamearka: Ola lea guovttejahkásaš, ja sus leat stuorra motorihkalaš váttisvuodát. Son garrasit geahččá girjái mii lea beavddis, ja eadni ádde ahte Ola háliida sudno galgat lohkat. Eadni čujuha gráfalaš girjesymbolii su gulahallangirjjis ja seammás dadjá: «Háliidat go lohkat girjji?» Ola geahččá eadnái, moddje ja nivku.

Váhnemat ja lagašolbmot dávjá bures áddejit máná rumašgiela. Čállit mánáid rumašgiela, nugo lihkastagaid, mimihka ja jienaid ja daid mearkkašupmi, lea ávkkálaš vai máná dovda ahte earát maid áddejit su, omd. mánáidgárddis.

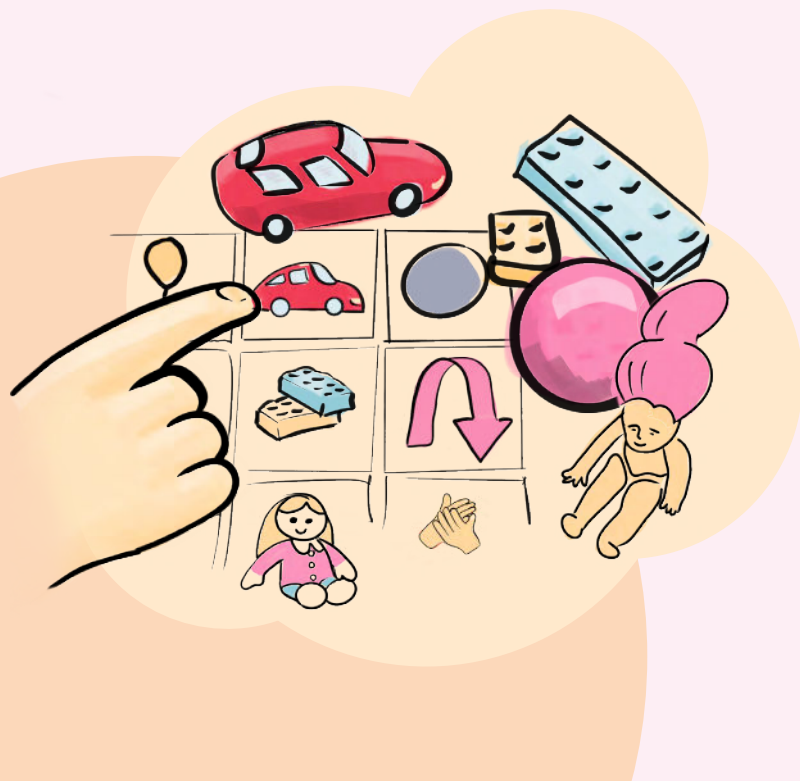

Olusat fuolastuvvet ahte mánná ii hállagoađe jus geavaha ovdamearkka dihtii mearkagiela. Eará gulahallanvugiid geavaheapmi ii hehte máná ovdánahttimis hállangiela. Dat baicce lea buorre doarjja jus mánná lea veahá maŋŋonan hállangiela ovddidemiin.

Gulahallangaskaoamit

Vai mánná ádde ja áddehallá, de sáhtta dárbbasit ovdamearkka dihtii sihke veahkkegiela ja gulahal-langaskaoami.

Gulahallangaskaoamit sáhttet leat materiálalaš symbolat, čujuhantávval, gulahallangirji dahje elektrovnnalaš hállanmašiidna mas leat gráfalaš symbolat.

Geavahit MLG

Mánát geat ohppet hállat, ohppet dan danne go sii leat ovtas earáiguin geat hállet. Seamma láhkai ferte mánná, gii galgá oahppat geavahit MDG, oaidnit ja gullat earáid geat geavahit ja áddejit áigeguovdilis gulahallanvuogi.

Jus don dieđat ahte du mánás lea diagnosa mii sáhtta dagahit váttisvuodaid hállangillii, de mii ávžžuhat geavahišgoahtit MDG nu árrat go vejolaš. Árrat álgín lea dehálaš máná giellaovddideapmái beroškeahtta leaš go mánás dárbu MDG:i olles eallima dahje muhtun áigodahkii vai ovdánahtta hállangiela.

Mánáin gulahallat eará láhkai go hállangielain lea eanaš váhnemiid mielas ođas ja amas. Váhnén dárbbáša dalle sihke dieđuid, rávvagiid ja bagadallama.

Gos oaččun veahki?

Jus fuolastuvat iežat máná giellaovddideami dihtii, de sáhtát hállat dan birra báikkálaš dearvvašvuodastašuvnnain. Jus mánná lea mánáidgárddis, de sáhtát singuin hállat fuolastuvvama birra. Sihke mánáidgárddiin ja dearvvašvuodastašuvnnain lea máhttu mánáid giellaovddideami birra. Sii sáhttet rávvet ja bagadallat du ja oahpásmahttit du gieldda Pedagogalaš psykologalaš bálvalussii (PPB).

PPB:s leat fágaolbmot geain lea buorre máhttu mánáid ovdáneami birra, ja singuin sáhtát ságastallat. PPB dat vejolaččat árvvoštallá dárbbáša go mánná erenoamášpedagogalaš veahki. Jus PPB:s ii leat dárbbášlaš gealbu MLG birra, de sii sáhttet váldit oktavuodá habiliterenbálvalusain dahje stáhtalaš erenoamášpedagogalaš doarjalusain, Statped.

Dán sáhtát dahkat

Jus du mánná ii leat hállagoahtán, ja dii vejolaččat vuordibehtet guorahallama, de sáhtát dahkat olu ieš. Dá leat moadde rávvaga dasa maid sáhtát bargat stimuleret máná giellaovddideami:

Čuovo mielde das maid mánná berošta. Bija sániid dasa ja hála dan birra masa mánná lea beroštuvvan. Hála go leahppi mánáin ovtastallamin, ovdamearkka dihtii go leat molsumin lihpara, veahkeheamen máná dahje leahppi stoahkamin.

Mii gulahallat eanet go dušše jienain. Geavat geahčastagaid, lihkastagaid ja čujuheami go hálat mánáin, ja bija sániid dasa maid don jáhkát son ovdanbuktá ámadajuin, rupmašiin dahje vejolaš jienaiguin. Go mánná dovda ahte earát áddejit su, de son movttiidahttojuvvo gulahallat eanet, vaikko vel mánná rahčá hállangielain.

Girjjit leat dehálaš gáldu oahppat ođđa sániid. Loga mánnát ja hála suinna girjjiid birra ja man birra girjjit leat. Lávlun, riibmen ja hoahkamat leat maiddá mielde stimuleremin máná giellaovddideami.

Eanet diedut MLG birra

Sáhtát lohkat eanet
Molssaevttolaš ja lassi
gulahallanvugiid birra
Statpeda neahttasiidduin
www.statped.no/ask

Geavaheaddji-organisašuvdna

ISAAC lea riikkaidgaskasaš
miellahttoorganisašuvdna mii
bargá buoridit
gulahallanvejolašvuođaid mánáin
ja ollesolbmui geat rahčet
gulahallanválttisvuođaiguin.
ISAAC Norges leat sierra
neahttasiiddut dieđuiguin,
fágaávdnasiiguin, materiálaiguin
ja liŋkkaiguin kurssaide ja
áigeguovdil ođđasiidda ASK
birra dáppe: www.isaac.no

